THE ISRAELITE PRESS
The only Jewish Newspaper in Western Canada.
אידישע ווארט
Office and Place of Business: New Israelite Press Bldg., 165 Selkirk Ave. East
Published daily except Saturday and Sunday
ENTERED AS SECOND-CLASS MAIL MATTER AT OTTAWA
Subscription: $6.00 per year
Established 1910 Phones: 55 409—52 213
Winnipeg — Manitoba

פילסודסקים ישועות

ווי עס זעט אויס, דערוואַרטן די "עקאָנאָמישע פירער" פונ'ם פוילישן אידנטום, ווער זיי זאָלן דאַרטן ניט זיין, ישועות אויף אידן א דאנק מאַרשאַל פילסודסקים זיג אין די וואַלן צום סיים און צום סענאַט. ווי זיי האָבן זיך אויסגעדריקט פאר דעם־פאַרשטייער פון דער "איטא", זיינען די אויסזיכטן אין דער הינזיכט קיינמאָל ניט געווען בעסער, ווי איצט.

פון וואַנען די אידישע "עקאָנאָמישע פירער" האָבן דאָס גענומען, ווייסן מיר ניט. מיר האָבן ליידער ניט דעם זעלבן איינדרוק. פילסודסקי איז דער פאַקטישער דיקטאַטאָר פון פוילן שוין פאַר פיינע עטלאַכע יאָר, צי דער סיים איז געווען מיט אים, אָדער קעגן אים. זיינע מיניסטאָרן האָבן נאָך אָבער קיינמאָל ניט ארויסגעוויזן קיין ערנסטן פאַרלאַנג צו פאַרבעסערן די אידישע לאַגע. פאַקטיש איז די אידישע אויסראָטונגס פאָליטיק פון דער פריערדיקער רעגירונג ווייניק וואָס פאַרמילדערט געוואָרן פון פילסודסקין, און די אידישע דעפּוטאַטן איז זיך אויסגעקומען אָנצופירן א פאַרצווייפלטן און האָפענונגסלאָזן קאַמף קעגן אזא פּאָליטיק אונטער פילסודסקין, פונקט ווי פריער אונטער גראַבסקין.

מיט איניקע חדשים צוריק, נאָכדעם ווי פילסודסקי האָט אויפגעלייזט דעם סיים, האָבן זיך צעטראָגן קלאַנגען, אז די רעגירונג וועט דורך א דעקרעט אָפּשאַפן די צאַרישע באַשריינקונגען וואָס זיינען נאָך פאַרבליבן אין פוילן קעגן אידן. די קלאַנגען זיינען אָבער געווען פאַלשע. צווישן די דעקרעטן וואָס פילסודסקים רעגירונג האָט פאַר דער צייט ארויסגעגעבן, איז ניט געווען קיין דעקרעט אָפּצושאַפן די דאָזיקע סקאַנדאַליעזע איבערבלייבענישן פון די צאַרישע צייטן, כאָטש זי האָט זייער לייכט געקאָנט זיי אָפּשאַפן ווען זי וואָלט עס נאָר געוואָלט.

מיר קאָנען דערפאַר בשום אופן ניט באַגרייפן פאַרוואָס מען זאָל קאָנען איצט דערוואַרטן ישועות פון פילסודסקים מערהייט אין סיים און אין סענאַט. ווען פילסודסקי וואָלט געוואָלט "טאָן טובות" די אידן, האָט ער ביז איצט אויך געהאַט א סך געלעגנהייטן דאָס צו טאָן.

אָבער לאָמיר זיך פאַרשטעלן, אז די אידישע "עקאָנאָמישע פירער" נאַרן זיך טאַקע ניט אָפּ אין השבון. — וואָס מיר וואָלטן נאַטירלאַך זייער געוואונשן. אָבער אפילו אין אזא פאַל מוזן די פוילישע אידן זיין זייער פאַרזיכטיק מיט זייער אָריענטאַציע.

די געשיכטע האָט אונז געלערנט, אז ס'איז געפערלאַך פאַר די אידן צו שטיצן זיך אויף אויטאָקראַטישע רעגירונגען, וואָס הערשן אָן דעם ווילן פון פאָלק. פאַר די אידן איז א סך וויכטיקער די פריינטשאַפט פון די דעמאָקראַטישע עלעמענטן ווי פון די וואָס באַהערשן די פאָלקס־מאַסן מיט גוואַלד.

פעסטגעשטעלטע ווייץ פרייזן

די פאָדערונג פון די ארגאַניזירטע פאַרמערס פון די פּרייריס און אָנ־טעריא, אויף דער קאָנפערענץ אין סאַסקאַטון, די רעגירונג זאָל פעסטשטעלן א פרייז פאַר תבואה אין אָנקלאַנג מיט די קאָסטן פון פּראָדוקציע און מיט די פרייזן פון אנדערע געברויך־ארטיקלען, איז, אין תוך גענומען א גערעכטע. אין דעם ענין פון פרייז ווערט דער פאַרמער באמת געקריוודעט לגבי די פּראָדוצענטן פון אלע אנדערע ארטיקלען.

דער איצטיקער עקאָנאָמישער קריזיס האָט גאַנץ ווייניק באַווירקט די פרייזן פון אנדערע געברויך ארטיקלען, אויסער לאַנדווירטשאַפטלאַכע פּראָדוקטן. קליידער, מאַשינען, קוילן און א. וו. זיינען ווייניק אָדער גאָר ניט געפאַלן אין פרייז, בעת ווייץ איז געפאַלן צו אן ערך א דריטל פון פאַר־איאָריקן פרייז אין די פונקטן פון ארויסשיקונג. אפילו די פּראַכט טאַריפן אויף די ווייץ פאַר וועלכע דער פאַרמער קריגט 40 סענט א בושל זיינען די זעלבע, ווי פאַר די ווייץ וואָס ער פלעגט קריגן אריבער א דאָלאַר א בושל.

די פאָדערונג פון די פאַרמערס קאָן אָבער געפינען אן אָפּקלאַנג נאָר דאַן, ווען זי זאָל באַציען זיך בלויז אויף דעם איצטיקן מאָמענט, ווי א לייזונג פון א דרינגנדיקן פּראָבלעם פון א נאַציאָנאַלן כאַראַקטער, — דער רעטונג פונ'ם פאַרמערטום פונ'ם דראָענדיקן עקאָנאָמישן חורבן.

אפילו אויף אזויפיל איז נאָך אונזער פעדעראַלע רעגירונג דערווייל נים גרייט צו גיין. זי האָט דערווייל אָפּגעזאָגט זיך אפילו פון גאַראַנטירן א פרייז פון 70 סענט א בושל ווייץ, וואָס איז נויטיק פאַר דער זיכערקייט פונ'ם ווייץ־פּול. זי וועט זיכער ניט וועלן פאַרבינדן זיך מיט א גאַראַנטיע פון ווייץ־פרייזן, וואָס וואָלט זי פאַרוויקלט אינ'ם ווייץ געשעפט, פאַר וואָס זי האָט אזוי מורא.

דער פּלאַן פון דער פאַרמערס קאָנפערענץ איז זייער א קאָמפּליצירטער, און עס וואָלט גענומען חדשים און חדשים אים אויסצופאַרשן, ווען אפילו די רעגירונג זאָל איינשטימען גלייך צו צוטרעטן צו אזא אויספאָרשונג. דער פּלאַן קאָן דערפאַר דערווייל באַטראַכט ווערן בלויז ווי א טעאָרעטישער, וואָס קאָן ניט האָבן קיין שייכות צו דער באַלדיקער לייזונג פונ'ם פאַרמערס דרינגנדיקן פּראָבלעם.

די מעיאָר וואַלן

עס זיינען לכתחילה געווען זייער ווייניק אויסזיכטן, אז די ארבעטער פּאַרטיי זאָל קאָנען דערוויילן איר קאַנדידאַט פאַר מעיאָר. די מערהייט פון ווינּיפּעגער באַפעלקערונג איז נים גרייט איבערצוגעבן די פירערשאַפט פון דער שטאָט פּאָליטיק אין די הענט פון אן ארבעטער פאַרשטייער. דאָס איז געטאָן געוואָרן איין מאָל, ווען די פראַגע פון דער סיטי הײדראָ איז געשטאַנען אין קאָן, און די מערהייט וויילער איז געווען איבערצייגט, אז די שטאָטיקע אונטערנעמונג איז זיכערער אין די הענט פון אן ארבעטער מעיאָר. דאָס מאָל האָט מאַרקוס הײמאַן, ארבעטער קאַנדידאַט, ארויסגעשטעלט און באַטאָנט די גאַס־אייזנבאַן פראַגע, אָבער זי האָט אויף די וויילער קאָנטיק נים געמאַכט דעם געהעריקן איינדרוק.

אָבער פאָרט האָט מאַרקוס הײמאַן געקראָגן מער ווי די ארבעטער שטימען. אין יעדן "וואָרד" באַזונדער האָט ער געקראָגן מער שטימען, ווי די אנדערע פּאַרטיי קאַנדידאַטן צוזאַמענגענומען. דאָס צייגט, אז פּערזענלאַך איז ער געווען אָנגענעמבאַר פאַר דעם היגן אמת אפילו צו בירגער וואָס שטימען נים פאַר ארבעטער פּאַרטיי קאַנדידאַטן.

דער פאַקט איז, אז מאַרקוס הײמאַן איז אנערקענט געוואָרן אפילו פון דעם קעגנערישן צד ווי די פּאַסיקסטע פּערזאָן פאַר מעיאָר. און ווי א ציר־רונג פאַר דער שטאָט אין דער דאָזיקן אמט. ער האָט אָבער געמוזט טיילן דעם גורל פון דער פּאַרטיי וואָס האָט אים נאָמינירט. זיין אידישקייט האָט וואַרשיינלאַך דאָ נים געשפּילט קיין באַזונדער ראָל: קיין אנדער קאַנדידאַט וואָס די ארבעטער פּאַרטיי וואָלט געקאָנט ארויסשטעלן וואָלט נים געקאָנט אויסמאַכן בעסער פון אים אונטער די דאָזיקע אומשטענדן, — גיכער וואָלטן זיי נאָך אויסגעמאַכט ערגער.

כאָטש עס האָט געהערשט א שטאַרקער ווידערווילן קעגן מעיאָר וועבס "חזקה" אויף דעם אמט, האָבן אָבער די מייסטע וויילער, נים האָבנ־דיק קיין אנדער ברירה ווי צו שטימען פאַר אים אָדער פאַר'ן ארבעטער קאַנ־דידאַט, אָפּגעגעבן אים זייערע שטימען. אגב האָט ער צוגעזאָגט, אז דאָס וועט זיין דער לעצטער טערמין זיינער אין סיטי האָל.

די ראָלע פון די אידן אין דער אנטוויק־לונג פון דער אייראָפּייאישער מוזיק

(ספּעציעל פאַר ד. א. וו.)

א. אלגעמיינער בליק

פון א. בן־נחום

ס'הערשט אומעטום אן איבערצייגונג, אז די אידן האָבן נים גענומען קיין אנטייל אין דער לאַנג־יאָריקער אנטוויקלונג פון דער אייראָפּייאישער מוזיק, אז ערשט פונ'ם 19טן יאָרהונדערט אָן האָבן זיי אָנגעהויבן צו שפּילן א געוויסע ראָלע, און דאָס אויך, בעיקר, אלס אויספירער, אלס ווירטואָזן, נאָר נישט אלס קאָמפּאָזיטאָרן. אין דער ווירקלאַכקייט אָבער זעט אויס די זאַך אינגאַנצן אנדערש. ווייל שוין אין דער אזוי גערופענער רענעסאַנס־עפּאָכע (16טער יאָרהונדערט) באַווייזן זיך, — אמת, געציילטע, — איינצלנע אידן־קאָמפּאָזיטאָרס, וועמענס שאַפונג, אויסגעפירט לויט די גרונט־ליניען פון דער אייראָפּייאישער מוזיק, האָט געהאַט א גרויסן איינפלוס אויף דער אלגעמיינער אנטוויקלונג פון אָט דער קונסט אָפּטיילונג. אין דער תקופה פונ'ם ראָמאַנטיזם (19טער יאָרהונדערט) פאַרגרעסערט זיך אלס מער די צאָל פון די אידישע מוזיקער. און אינ'ם איצטיקן מאָמענט קאָן מען שוין אויסגעפינען א געוויסן איינפלוס פונ'ם אידישן גייסט אויפ'ן אלגעמיינעם כאַראַקטער פון דער מוזיק. אויב מיר ווילן וואַרפן א בליק אויף די ערשטע עטאַפּן פון דער מוזיק־אנטוויקלונג אין מערב אייראָפּע, קאָנען מיר זייער לייכט באַשטעטיקן א שטאַרקן און א ווערטפולן איינפלוס פון דער רעליגיעזע לידער מיט יד גריכישע הימנען.

די זאַמלונג פון די קירכע־געזאַנגען, דער אזוי גערופענער גרעגאָריאַנער ציקל, וועלכער אין די ערשטע טויזנט יאָר, און אפילו שפּעטער ביז'ן 16טן יאָרהונדערט, בילדעט דעם עקר'דיקן פונדאַמענט פאַר אלע מוזיקאַלישע פאָרמען, שטאַמט אייגנטלאַך פון א פאַרבינדונג פון די העברייאישע רעליגיעזע לידער מיטש די גריכישע הימנען.

אינ'ם 16טן יאָרהונדערט באַווייזן זיך איינצלנע שעפערישע כחות וועלכע, נישט געקוקט אויף די געטאָ־ווענט, וואָס האָבן אָפּגעזונדערט די אידישע קולטור פון דער אלגעמיין־אייראָפּייאישער, האָבן באַוויזן צו פירן זייערע גייסטיקע טעטיקייטן לויט הויפּט־מאָטיוון און כללים פון אָט־דער לעצטער. אין דער פילאָזאָפיע קאָן אונז דינען אין דער הינזיכט אלס ביישפּיל שפּינאָזאַ. אין דער מוזיק ציט אויף זיך אין דער דאָזיקער צייט די אלגעמיינע אויפמערקזאַמקייט דער ערשטער אידישער קאָמפּאָזיטאָר סאָלאָמאָן ראָססי, דער רב פון מאַנטואַ, וועמענס וויכטיקע באַדייטונג פאַר דער אנטוויקלונג פון דער סאָנאַטן־פאָרמע איז גענוג באַקאַנט פאַר די מוזיק־היסטאָריקער. ראָססי, — מער באַקאַנט אין דער געשיכטע אונטער דעם נאָמען "אל העבראַע", — האָט בעיקר געלייגט אכטונג אויף די רעליגיעזע עלעמענטן אין דער מוזיק און האָט זיך באַמיט צו צופּאַסן געוויסע מאָטיוון פון דער אויסערלאַכער וועלט צו דער אידישער ליטורגיע. דאָס איז אים אָבער נים געלונגען. זיין ירושה נעמט אָבער זיין זון, אַנסעלמאָ ראָססי, וועלכער האָט שוין נים די זעלבע ווערט, ווי זיין פאָטער. דער 18טער יאָרהונדערט איז נים זייער רייך מיט אידישע קאָמפּאָזיטאָרן, וואָס זאָלן שפּילן גאָר א וויכטיקע ראָל. כל זמן די אידן האָבן נים געהאַט דאָס רעכט און די מעגלאַכקייט צו שעפּן פריי פון די אייראָפּייאישע קולטור־קוואַלן, האָבן זיי נים געקאָנט מיט דער דאָזיקער קולטור אינטענסיוו צוזאַמענאַרבעטן. ערשט אינ'ם 19טן יאָרהונדערט איז זיי געגעבן געוואָרן דאָס יכולת צו קומען אין א נאָענטן קאָנטאַקט מיט'ן קולטורעלן און געזעלשאַפטלאַכן לעבן פון אייראָפּע, און ס'האָט געקאָנט פאַרשטאַרקט ווערן דער אנטייל פון די אידן אין דער מוזיקאַלישער שאַפונג (דאָס האָט שפּעטער גורם געווען "דאָס יודענטום אין דער מוזיק"). פון די אידן־קאָמפּאָזיטאָרן פון דער ערשטער העלפט פון 19טן יאָרהונדערט דאַרף מען קודם כל דערמאָנען פעליקס מענדעלסאָן, באַרטאָל און בערליאָזן, צו די אָנגעזעענסטע פאַרשטייער פון דער ראָמאַנטישער תקופה אין דער מוזיק. אמת, מענדעלסאָנ'ס שאַפונגען פאַרמאָגן אין זיך צופיל פילבאַרקייט און סענטימענטאַליטעט, אָבער דאָך איז זיין גוואַלדיקע השפּעה אויף די שפּעטערדיקע מוזיקער דורך אלעמען אנערקענט געוואָרן. פון די קלענערע אידן קאָמפּאָזיטאָרן פון דער זעלבער צייט דאַרף מען פאַרצייכענען פערדינאַנד הילער'ן, אינגאַנצי מאָשעלעס'ן, אַנטאָני רובינשטיין, וועלכער האָט זיך קונה שם געווען אלס פּרעכטיקער פּיאַניסט, און מ. ברוך'ן. ביחוד איז גרויס געווען די טעטיקייט פון די אידן אין דער אָפּערע וועלט. ס'איז גענוג דערביי אָנצורופן דעם נאָמען פון מעיערבער'ן (אין דער ווירקלאַכקייט האָט ער געהייסן יעקב מאיר בער), א דאַנק וועמען די פראַנצויזישע אָפּערע איז אויפגעלעבט געוואָרן און האָט זיך געקאָנט קעגנשטעלן וואַגנערס איינפלוס (אפשר נעמט זיך דערפון זיין אנטיסעמיטיזם ?). מעיערביער האָט געשאַפן א גרויסע צאָל אָפּערעס, פון וועלכע ס'האָבן איבערהויפּט אויסגענומען די פאָלגנדע: "דער נביא", "די הוגענאָטן", "ראָבערט דער אשמדאי", "די אַפריקאַנערן", "די נאָ־ראַ" און אנדערע. נעבן אים אנטוויקלען אויך א גוואַלדיקע טעטיקייט: האַלעווי (אין דער ווירקלאַכקייט יעקב פראָמענטאַל), וועלכער פירט אריין דער ערשטער הן אינ'ם אינהאַלט און הן אין די מעלאָדיעס פון זיינע אָפּערעס אידישע פאָלקס־עלעמענטן (ווי, צום ביישפּיל, "די אידישקע", "דער איד — דער אייביקער וואַנדערער", "די קעניגין פון ציפּער"); געאָרג ביזעט (אלעקסאַנדער לעאָפּאָלד), וועלכער האָט אָנגעשריבן "קאַרמען", "די אַרלעזיאַנער'ן", און די ביבלישע אָפּערע "נח", און קאַרל גאָלדמאַרק ("די קעניגין שבא", "מערלין" א. א.), וועמענס אָפּערעס גייען נאָך עד היום נים אראָפּ פון דער בינע אין די גרעסטע טעאַטער'ן. דער אָפּערעטקע, זשאַק אָפענבאַך, איז אויך געווען א איד. זיינע "האָפמאַנס דערציילונגען", "די שיינע העלענע", און אנדערע ווערק האָבן געדינט אלס א פּראָטאָטיפּ פאַר די שפּעטערדיקע אָפּערעטקעס פון לאַנער'ן, שטראַוסען א. אנ.; זיי קאָנען אפילו איצט גאַנץ גוט קאָנקורירן מיט די נייסטע קאָמפּאָזיציעס פון אָט דעם מין מוזיק. נאָר צווישן די מעכטיקע פאַרשטייער פון ראָמאַנטיזם פאַרנעמט גאָר א באַזונדער אָרט גוסטאַוו מאַלער. ער ברענגט אריין אין דער מוזיק זיין אייגנעם, אינדיווידועלן פּרצוף, זיין רעליגיעזן כאַראַקטער, מיט זייער אויסדרוק פון א מין מעטאַפיזישער בענקשאַפט צו אויסלייזונג. אין זיינע סימפאָנישע לידער ("דאָס ליד פון דער ערדע" "קינדער־טאָטענלידער" א. אנ.) ווי אויך אין זיינע ניין גיגאַנטישע סימפאָניעס, זעצט מאַלער פאָרט דעם הויפּט־געדאַנק פון בעטהאָווענס ניינטער סימפאָניע. זיין שאַפונג טראָגט דאָס ערשטע מאָל אריין אין דער אייראָפּייאישער מוזיק איינציקע שטריכן פונ'ם אידישן גייסט: די אומרואיקייט, וואָס שטאַמט פון אייביקע זוכענישן און צופאַלעניש נאָך אומבאַקאַנטע וועלטן; דאָס פרייעלאַכקייט, וואָס מ'געפינט אינ'ם עצם זוכן, דער מיסטיציזם! דאָס שטענדיקע גריבלען זיך אין די אינערלאַכע, אייביק גליטשיקע שטעגן־ווענט פונ'ם "איך" און דער ווילן, פון צייט צו צייט, צו באַצאַמען, איינשטילן דעם שניידנדיקן טרויער אינ'ם רעש פון ברויזנדע טענער . . .

ס'דאַרף אויך דערמאָנט ווערן מאַלער'ס טעטיקייט אלס דיריגענט. אין משך פון צען יאָר האָט ער אָנגעפירט מיט דער ווינער אָפּערע, און האָט זי אוועקגעשטעלט אויף א מדרגה, אויף וועלכער זי איז נישט פריער און נישט שפּעטער נים געשטאַנען.

איבערהויפּט אָבער האָט זיך פאַרמערט די צאָל אידישע מוזיקער אינ'ם 19טן און 20טן יאָרהונדערט. ס'וועט גענוג זיין צו אויסרעכענען די פאָלגנדע: פידלערס, יאָאַכים, ה. וויעניאַווסקי, בראָניסלאַוו, הוברמאַן, אַרנאָלד ראָזע; וויאָלאָנטשעליסטן: גרינפעלד, פאָפּער; פּיאַניסטן, — מיקאָלאַי און אַנטאָני רובינשטיין, קאַרל טאַוסיג, אַלפרעד גרונפעלד, מאָריס ראָזענטאַל, יוזעף האָפמאַן, ס. אייזענבערגער, און אנ.

ווי מיר זעען, אלזאָ, האָבן די אידן ביז איצט זייער א סך אריינגעטראָגן אין דער אנטוויקלונג פון דער אייראָפּייאישער מוזיק. אויך אין איצטיקן מאָמענט האָט זיך זייער שאַפונג נים פאַרמינערט. אַרנאָלד שיינבערג, דער שעפער פון דער ווינער שולע, מאָריס ראַוועל און דאַריוס מילהאָוד אין פראַנקרייך, שמואל פיינבערג און א סך אנדערע יונגע שעפער אין דער רוסישער מוזיק; אָט די אלע כחות שטעמפּלען אָפּ די מוזיק מיט די אייגנאַרטיקע שטריכן פון זייער ראַסע. אין די ווייטערדיקע ארטיקלען וועלן מיר זיך באַמיען צו געבן א מער פּרטים'דיקן בליק איבער'ן לעבן און שאַפן פון עטלאַכע פון אונזערע גרויסע מוזיקער.

אַ באַד ::

(הומאָרעסקע פון סאָוועטישן לעבן)

פון מ. זאָטשענקאָ

מען שמועסט, אז אין אמעריקע זיינען די בעדער אויסגעצייכנטע. דאָרט למשל קומט זיך אריין א בירגער, וואַרפט אריין די וועש אין א באַזונדערן קעסטל, און פון גניבות איז ניטאָ וואָס צו ריידן. א נומער וועט ער אפילו נים נעמען.

נו, ס'קאָן זיין, אז אן אנדער אומרואיקער אמעריקאַנער וועט א זאָג טאָן:

— לוק אַאוט ! — דאָס הייסט — גיב אכטונג !

דאָס און מער נישט.

וואַשט זיך אָפּ דער אמעריקאַנער, קומט אויף צוריק, טראָגט מען אים צו ריינע וועש — געוואַשענע, געפּרעסטע; די סקאַרפּעטן פאַרנייט, פאַרלאַטעט.

ס'הייסט — חי געלעבט !

ביי אונז זיינען די בעדער אויך נישקשה אָבער ערגער. כאָטש וואַשן קאָן מען זיך אויך.

ביי אונז איז נאָר א צרה מיט די נומערן.

דעם פאַריקן שבת בין איך אוועק אין באָד (איך וועל דאָך נים פאָרן קיין אמעריקע, טראַכט איך מיר), — גיט מען מיר דאָרט צוויי נומערן, איינעם פאַר די וועש, דעם אנדערן פאַרן מאַנטל און היטל.

אָבער א נאַקעטער מענש, וואו זאָל איך אַהינטאָן די נומערן ?

דעם אמת זאָגנדיק — נישטאָ וואו. נישטאָ קיין קעשענעס. אַרום בויך און פיס. אן אָפּקומעניש מיט די נומערן. איך וועל דאָך צו דער מאַרך נים צו־בונדן.

האָב איך זיך צוגעבינדן אויף די פיס צו איין נומער, כ'זאָל אויף איין מאָל נים פאַרלירן. איך בין אריין אין באָד.

די נומערן פּאַטשן זיך אָן די פיס. נודנע צו גיין; גיין אָבער דאַרף מען. ווייל א שעפל דאַרף מען האָבן. און וואָס פאַר א וואַשן זיך אָן א שעפל ?

אן אָפּקומעניש מער נים.

זוך איך מיר א שעפל. איך זע, איינער וואַשט זיך אין דריי שעפעלאַך. אין איינעם שטייט ער, אין צווייטן זייפט ער דעם קאָפּ און די דריטע שעפל האַלט ער צו מיט דער לינקער האַנט. מען זאָל נים צו'לקח'נען.

האָב איך א ציג געטאָן דאָס דריטע שעפל, געוואָלט אגב אורחא, עס פאַר זיך צונעמען, לאָזט אָבער נים דער בירגער.

— וואָס גנב'עסטו עס, — זאָגט ער, — פרעמדע שעפלאַך ! איך וועל דיר פאַרפאָרן מיטן שעפל אין די אויגן, וועסטו זיך נים דערפרייען.

ענטפער איך:

— ס'איז נים דער צאַרישער רעזשים, — מיט שעפלאַך זיך צו שלאָגן. גע־הערט וואָס פאַר עגאָאיזם ! אויך אנדערע דאַרפן זיך וואַשן. — זאָג איך, — ס'איז דאָך נים אין טעאַטער.

ער האָט אָבער במחילה מיט'ן הינטען אומגעקערט און וואַשט זיך. כ'וועל דאָך נים שטיין, טראַכט איך מיר, איבער זיין נשמה. איצט וועט ער אויף צו להכעיס זיך דריי טעג וואַשן.

אין א שעה אַרום, זע איך עפּעס, כ'גיי ווייטער.

א פעטערל האָט זיך פאַרקוקט, ארויסגעלאָזן פון האַנט דאָס שעפל. צי ער האָט זיך נאָך זייף איינגעבויגן, אָדער אפשר אזוי פאַרבייגעקט — כ'ווייס נים, האָב איך זיך מיר דאָס שעפל צוגענומען.

א שעפל איז שוין דאָ, איז אָבער ניטאָ וואו זיך צו זעצן. און שטייענדיק זיך וואַשן — וואָס פאַר א וואַשן איז דאָס ? אן אָפּקומעניש מער נים. גוט. איך שטיי, האַלט דאָס שעפל אין האַנט און וואַש זיך.

און אַרום, טאַטע — פאָטער, וואַשט מען אויפן ריכטיקן אופן. איינער וואַשט די הויזן, א צווייטער רייבט די אונטער־הויזן, דער דריטער דרייט נאָך עפּעס. נאָר וואָס, לאָמיר זאָגן, האָסטו זיך אויסגע־וואַשן און ווייטער שמוציק. זיי שפּריצן זיך די טייוולאָנים. און דער טומל איז אזוי גרויס פון דער וועשריי — אז עס ווילט זיך שוין גאָרנישט וואַשן. הערסט אפילו נים וואָס דו רייבסט די זייף, אן אָפּקומעניש.

כאַפּט זיי דער וואַטע מאַכער — טראַכט איך מיר. איך וועל זיך שוין אין דער היים דערוואַשן. איך גיי אין פאָר־צימער. לויטן נומער גיט מען מיר ארויס די וועש.

כ'קוק זיך מיר איין — אלעס מיינע, די הויזן זיינען אָבער נים מיינע.

— בירגער, — זאָג איך, — אין מיי־נע איז א לעכל געווען אָט דאָ און אויף די, איז זי גאָר אין אן אנ־דער אָרט.

זאָגט אָבער דער בעדער:

— מיר, — זאָגט ער, — זיינען נים געשטעלט געוואָרן אויף לעכעלאַך צו היטן. דאָס איז נים אין טעאַטער, — זאָגט ער.

גוט. איך צי ארויף די הויזן און איך גיי נאָכן מאַנטל, גיט מען מיר אָבער דעם מאַנטל נים ארויס — א נומער פאָדערט מען. און דעם נומער האָב איך אויפן פוס פאַרגעסן. פאַרפאַלן, מען דאַרף זיך אויסטאָן. אַראָפּגעצויגן די הויזן, איך זוך דעם נומער — ניטאָ קיין נומער. דאָס שטריקל איז טאַקע אויפן פוס, אָבער דאָס פּאַפּירל איז ני־טאָ. עס האָט זיך אַראָפּגעוואַשן דאָס פּאַפּירל.

איך דערלאַנג דעם בעדער דאָס שטריקל — וויל ער נים. — לויטן שטריקל, — זאָגט ער, — גיב איך נים ארויס. אויף אזא אופן, — זאָגט ער, — וועט זיך יעדער בירגער אָפּשניידן שטריקלאַך, אז קיין מאַנטלען וועט נים קלעקן. וואַרט, — זאָגט ער, — ביז דער עולם וועט זיך פאַנאַנדערגיין — און איך וועל אייך געבן וואָס ס'וועט בלייבן.

זאָג איך:

— ברודערל, און טאָמער בלייבט גאָר איבער א שמאַטע ? ס'איז דאָך נים אין טעאַטער, — זאָג איך, — גיט ארויס לויט די סמנים.

איין קעשענע זאָג איך איז צעריסן, די אויבערשטע קנעפּלאַך זיינען פאַראַן. די אונטערשטע זיינען ניטאָ.

פאָרט ארויסגעגעבן און דאָס שטריקל נים גענומען.

זיך אָנגעטאָן, אין גאַס ארויסגעגאַנגען. פּלוצלונג האָב איך זיך דערמאָנט: די זייף פאַרגעסן. זיך ווידער אומגעקערט. לאָזט מען אָבער אין מאַנטל נים אריין. — טו זיך אויס, — זאָגן זיי.

זאָג איך:

— בירגער, איך וועל זיך דאָך נים אויסטאָן צום דריטן מאָל. ס'איז דאָך נים אין טעאַטער, — זאָג איך. — גיט כאָטש ארויס וויפיל עס קאָסט די זייף.

— מען גיט נים — דאַרף מען נים. אוועק אָן זייף.

דער לעזער קאָן געוויס נייגעריק זיין צו וויסן וועלכע באָד דאָס איז ? וואו ? דער אַדרעס ?

וועלכע באָד ? — פון די געוויינלאַ־כע.

וואָס פאַר פינף קאָפּיקעס.

אידיש פון ד. ד — ן

—(::)—

עלנדער אידישער יתום האָט זיך געשמד'ט און מגייר געווען

פון לאָדז שרייבט מען וועגן אזא גע־שיכטע:

אין לאָדז דרייט זיך איצט אַרום דער אידישער יונגערמאַן הערש ראַדמאַן, 17 יאָר אַלט, און דערציילט פאָלגנדיקע גע־שיכטע:

ער איז געבוירן געוואָרן אין לאָדז ביי אידישע עלטערן. זיין פאָטער איז געווען א בלעכער. א ברודער מיט א שוועסטער האָט ער אין לוקסעמבורג. מיט א צען יאָר צוריק, ווען ער איז אַלט געווען זיבן יאָר, זיינען זיינע עלטערן געשטאָרבן, און ער האָט זיך א צייט אַרומגעוואַלגערט אין לאָדז ביז מען האָט אים אריינגענומען אין א קריסטלאַכן יתומים הויז. דאָרט האָט ער זיך אויפגעהאַלטן די גאַנצע צען יאָר. מיט א צוויי יאָר צוריק האָט ער געוואָלט פאַרלאָזן דאָס יתומים הויז, האָט ער אָבער נים געהאַט וואוהין צו ווענדן. די פאַרוואַלטונג פון יתומים הויז האָט אים דאַן פאָרגעשלאָגן, אז ער זאָל זיך שמד'ן, וועלן זיי זיך מיט אים פאַראינטערעסירן און אים שאַפן אַרבעט.

הערש האָט זיך נים געקאָנט דאַרויף רעזאָלווירן; ער האָט געפּרואווט אויס'פועל'ן ביי זיינע קרובים אין לאָדז, זיי זאָלן אים העלפן, אָבער פון זיי האָט ער קיין שטיצע נים באַקומען. האָט ער זיך געווענדעט אין ראַבינאַט, אָבער אויך דאָרט האָט מען אים געענטפערט, אז זיי קענען אים מיט גאָר־נים העלפן. — פאַרפאַלן, וועט זיין מיט איין איד ווייניקער ! א פאַרצווייפלטער האָט הערש דאַן באַשלאָסן זיך צו שמד'ן; און ער האָט זיך טאַקע גע'שמד'ט. זיינע דערציער האָבן געהאַלטן וואָרט און האָבן אים געשאַפן באַשעפטיקונג אין מאַגיסטראַט אלס שיק־אינגל. קיין פאַך האָט ער זיך נים אויסגעלערנט.

לעבענדיק העכער א יאָר אלס קריסט, האָט ער זיך געפילט פרעמד אין זיין נייער סביבה, און האָט אָנגעהויבן זוכן וועגן אזוי צוריק צו ווערן א איד און ארויס פון דער אַפּוטראָפּסות פון זיינע דערציער. ער האָט זיך צוזאַמענגעשריבן מיט זיין ברודער אין לוקסעמבורג, און יענער האָט אים צוגעזאָגט, אז ווען ער וועט אריבער־קומען קיין לוקסעמבורג, וועט ער אים דאָרט איינאָרדענען, אויסלערנען א פאַך און בכלל מאַכן פאַר א מענש.

האָט זיך הערש רעזאָלווירט, און נאָך א רייע שריט און באַזוכן אין קהלה און אין ראַבינאַט האָט ער דורכגעפירט די פאָר־מאַליטעטן און מיט א פינף וואָכן צוריק איז ער געוואָרן א איד. דעם פּאָסטן האָט ער פאַרלוירן, און האָט איצט נים קיין מיטלען צו מאַכן זיך די נויטיקע פּאַפּירן, כדי צו קענען אוועקפאָרן צום ברודער. זיינע קרובים ווילן אים נים ארויסהעלפן.

האָט ער זיך געווענדעט צו דער אי־דישער קהלה אין לאָדז. דאָרט האָט מען אים דערקלערט אז פון דער קהלה קען ער קיין שטיצע נים דערוואַרטן.

כאַראַקטעריסטישע עפּיזאָדן פון דעם נים־לאַנג פאַרגאַנגענעם רוסיש־אידישן לעבן אין רוסלאַנד

דער בלוט בלבול

פון מ. פייקאָוו

באַאַרבעט פון פ. זאַלף און א. לאַפּין

אין פּאָלטאַווע ביים אַרכיריי

איך בין אָנגעקומען קיין פּאָלטאַווע אין־דערפרי. איך בין גלייך אוועק צום אַרכי־עריי. אריינקומענדיק אין קאַנצעלאַריע, פרעגט מיך דער סעקרעטאַר מיט א שטרייגנען טאָן: וועמען דאַרפט איר דאָ?

זאָג איך: איך דאַרף צום אַרכיעריי. ענט־פערט ער מיר גראָב: "דו קאָנסט אים נים זעען גלייך, דו מוזט פריער דאָקלאַדעווען, איך מוז וויסן פאַר וואָס פאַר אן ענין ?

זאָג איך: איך קאָן דיר נים זאָגן, איך מוז אים אליין זעען פּערזענלאַך. ווערט ער אָנ־געצונדן ווי א פייער, און שרייט אויס ווילד: "א חוצפּה פון א זשיד, א מעזוזאַ־וועץ צו ריידן אין אזא טאָן, איך וועל דיר באַווייזן . . . זשיד פּאַרכאַטי, פּאַשאָל וואָן !" — און גלייך שטעלט ער זיך אויף אין זיין גאַנצער הויך, און וויל מיך נע־מען ארויסוואַרפן. האַלט איך אים אָפּ מיט א שמייכל, און רוף זיך אָפּ קאַלטבלוטיק:

— גאָספּאָדין סעקרעטאַר, באַרואיקט זיך אביסל, איר האָט נים קיין שום רעכט מיך צו טרייבן. איך רעד צו אייך ווי צו א בכבוד'יקן מענטשן, און איר ענטפערט מיר ווי א צערייצטע חיה . . .

ער לאָזט מיר נים פאַרענדיקן, און מיט רציחה האָט ער מיך ארויסגעשטופּט פון קאַנצעלאַריע און פאַרהאַקט הינטער מיר די טיר.

איך בין געבליבן שטיין אויפ'ן הויף, איך האָב אָנגעהויבן קלערן וואָס זאָל איך טאָן. ער, דער צורר היהודים האָט הפּנים באַמערקט, ווי איך קלער נים אוועקצוגיין פון הויף, האָט ער ארויסגעשיקט צוויי געזונטע מאָנאַכן זיי זאָלן מיך מיט־גוואַלד ארויסוואַרפן פון הויף.

צווישן מיר און די מאָנאַכן האָט זיך אָנגעהויבן א געראַנגל, איך האָב זיך נים געלאָזט וואַרפן און געמאַכט גוואַלדיקע קולות; אויף מיין מזל האָט דער אַרכיעריי געמאַכט זיין שפּאַציר אין דעם דערבייאיקן סאַד, און האָט דערהערט דעם טומל, האָט ער געעפנט דאָס טירל פון סאַד, און א פרעג געטאָן וואָס האָט פּאַסירט ?

איך בין שוין לעבן אים, און דערציילט אים אז איך בין געקומען אַהער, איבערצו־געבן אים א בריוו פון פּאָבעדאָנאָסצעוו און נאָך א בריוו פון מאָסקווער יעפּיסקאָפּ, און דער סעקרעטאַר טרייבט מיך פון דאַ־נען ווי א הונט, און באַנעמט זיך צו מיר ווי א כוליגאַן.

דער אַרכיעריי דערהערנדיק די נעמען פון די צוויי גדולים פּאָבעדאָנאָסצעוו און יעפּיסקאָפּ פון מאָסקווע, האָט ער אָנגע־שטעלט אויף מיר א פּאָר אויגן און מיך אָנגעקוקט מיט חשד; צי האָט ער דאָ נים צו טאָן מיט א האַלב־משוגענעם. איך האָב גלייך ארויסגעכאַפּט די צוויי בריוו און אים דערלאַנגט.

דערזעענדיק דעם רויטן "פּעטשאַט" פון פּאָבעדאָנאָסצעוו'ן, האָבן זיינע הענט זיך אָנגעהויבן טרייסלען, און ער האָט א זאָג געטאָן זייער פריילאַך: — פּאַזשאַלויטע, גאָספּאָדין, זאַ מנאָיו ! (קומט, ביטע, נאָך מיר). ער האָט מיך אריינגעפירט צו זיך אין קאַבינעט, און געבעטן זיצן, און ער האָט גענומען לייענען די בריוו; איך האָב די גאַנצע צייט נים אַראָפּגענומען מיינע אויגן פון אים; איך האָב באַמערקט ווי זיין פּנים בייט זיך אלע ווייטלע אין אלערליי פאַרבן. ער האָט שווער אָפּגעזיפצט און זיך געווענדעט צו מיר אין א פריינטלאַכן טאָן:

— סקאַזשיטע, דאָראָגאָי, מיט וואָס פאַר אן אופן זייט איר צוגעקומען צו פּאָבעדאָנאָסצעוו'ן און אויך צום מאָסקווער יעפּיסקאָפּ. — סקאַזשיטע פּאַזשאַלויסטאַ !

ענטפער איך אים גאַנץ געלאַסן: "אייער הייליקייט ! דאָס איז מיין סעקרעט, איך קאָן אייך דאָס נים דערציילן."

— אויב אזוי, — זאָגט ער, — טאָ דערציילט זשע אויספירלאַך די גאַנצע געשיכטע מיט'ן גלח.

ער האָט זיך צוגערוקט מיט זיין ווייכן פאָטעל נעענטער צו מיר, און איך האָב אָנגעהויבן צו דערציילן די גאַנצע געשיכטע: ווי איך וואוין שוין פון כמה יאָרן אין יאַנאָוושטשינע. איך לעב גוט מיט אלע פּריצים פון אַרום; דו קאָנסט דאָס אויס־געפינען ביים קניאַז קאָטשובעי, ביי פּאַן פּרינץ, ביי ביקאָוו'ן און ביי האַלאָווניאַ'ן. איך האָב געלעבט בשלום מיט אלע שכ־נים, מיט די קרעסטיאַנעס פון אַרום, קיינ־מאָל זיך נים געקריגט. האָט זיך דער גלח, איוואַן באַרדוהאַ, אָנגעזעצט אויף מיר, און דערגייט מיר די יאָרן; אויסגעטראַכט א בלוט־בלבול ווי איך האָב געצאַפּט בלוט פון א קריסט אויף מצות. דאָס איז נאָך געווען פאַר אים ווייניק, האָט ער אויך אויסגעטראַכט, אז איך האָב געלעסטערט די פּראַוואָסלאַווע אמונה. האָט אָנגעהעצט אויף מיר דעם גאַנצן דאָרף, געבראָכן די פענסטער, גערויבעוועט, און צעטראָטן סחורה מיט די פיס, און געוואָלט מיין הויז אונטערצינדן, און פאַרברענען מיין גאַנ־צע פאַמיליע לעבעדיקערהייט. און אז איך האָב זיך מיט'ן לעבן קוים ארויסגעראַטע־וועט פון זייערע הענט, האָבן זיי מיך פאַר־יאָגט אין טייך אריין, און מיך שיר נים דערטרונקען אונטער'ן אייז... און איצט נאָך אלעם הענגט איבער מיין קאָפּ א שווערער משפּט. איך קאָן אַהיים נים פאָ־רען, כל זמן עס הענגען אויף מיר אזעלכע שווערע באַשולדיקונגען, און מיין לעבן און אויך דאָס לעבן פון מיין פרוי און קינדער וועט נים זיין זיכער. כל זמן, אונזער בלו־טיקער שונא, דער גלח, וועט שטיין מיט אונז אין דאָרף. און דאָס מיינען טאַקע די בריוו פון פּאָבעדאָנאָסצעוו'ן און פון מאָס־קווער יעפּיסקאָפּ.

— אויב איר קאָנט גאָרנים טאָן פאַר מיר — זעץ איך פאָר ווייטער — ענט־פערט מיר גלייך, וועל איך זיי גלייך טע־לעגראַפירן, און עס וועט אַראָפּקומען אַהער א ספּעציעלער באַאַמטער "מיט באַזונדע־רע פולמאַכטן" וועלכער וועט שוין דעם ענין געוויס צורעכט מאַכן. איך בעט אייך, ענטפערט מיר, פאַרהאַלט מיך נים צולאַנג.

— פאַרענדיק איך, — איך האָב נאָך צו באַזוכן דעם גובערנאַטאָר; איך האָב אויך צו אים א בריוו . . .

טוט ער זיך א כאַפּ, און שרייט אויס:

— באָזשע ספּאַסי ! (גאָט באַהיט !) וואָס רעדט איר ? איך וועל אלץ טאָן פאַר אייך, איר דאַרפט זיך נים ווענדן צו קיינעם. איך אליין וועל אלץ טאָן וואָס מעגלאַך וועט זיין, און איר זייט אזוי גוט און שרייבט זיי : אז איך טו שוין וועגן דעם.

ענטפער איך אים קאַלטבלוטיק : יאָ, איך וועל באַשטימט שרייבן, אז איר האָט זיך זייער פיין באַנומען צו מיר, אז איר זייט זייער א גוטער מענש, אָבער וועגן אייער סעקרעטאַר וועל איך שוין שרייבן גאָר אנדערש : אז ער איז א כוליגאַן, אים האָט גיכער געפּאַסט צו זיין אן איזוואָש־טשיק, איידער צו פאַרנעמען ביי אייך אזא בכבוד'יקע שטעלע. ער קאָן מיך נים און ווייס מיך נים, נאָר ווייל איך בין "א איד" האָט ער זיך אזוי אידזיעקעוועט איבער מיר; איך וועל אים דאָס קיינמאָל נים מוחל זיין נים צוליב מיין כבוד אליין, נאָר ער האָט באַליידיקט מיין גאַנץ פאָלק.

גיט דער אַרכיעריי א קלונג און עס לויפט אריין א מאָנאַך, און דער אַרכיעריי באַפעלט : רוף אריין דעם סעקרעטאַר.

ס'קומט אריין דער סעקרעטאַר, און דערזעענדיק מיך זיצנדיק אין א ווייכן פאָ־טעל, און אַנטקעגן מיר זיצט ער אליין, דער אַרכיעריי, איז ער געוואָרן מאָמענ־טאַל, בלאַס ווי קאַלך, און דאָס לשון איז אים אָפּגענומען געוואָרן.

— אָט וואָס, איר גאָספּאָדין לעאָנאָוו האָט דאָ אָפּגעטאָן; מיט אייער ברוטאַלער באַנעמונג האָט איר דאָ פאַרקאָכט א גאַנ־צע קאַשע, — האָט דער אַרכיעריי אויס־געשריען מיט כעס. — איר ווייסט, דאָס צוליב אייער גראָבקייט, האָט איר צע־שטערט אלע מיינע האָפענונגען, צו וועל־כע איך האָב כסדר געשטרעבט — צו פאַר־דינען אן אנערקענונג ביי דעם הייליקן סינאָד, ווייסט איר דען, אז דער מענש, וועמען איר האָט אזוי גראָב באַליידיקט, איז געקומען מיט א ספּעציעלער שליחות פון פּאָבעדאָנאָסצעוו'ן אליין, און אויך פון דעם הייליקן יעפּיסקאָפּ אין מאָסקווע, און איר האָט אים געטריבן פון דאַנען . . .

— די מינוט, — האָט זיין קול גע־דונערט, — די מינוט זאָלט איר בעטן ביי אים אנטשולדיקונג, אויב נים, קאָנט איר דאָ נים בלייבן אפילו איין מינוט מער !

דער סעקרעטאַר איז געבליבן שטיין, און זיך געוויגט אויף די פיס, די ציינער האָבן אים געקלאַפּט פון שרעק, דאָס פּנים איז געוואָרן נאָך בלאַסער, ער האָט קוים געכאַפּט דעם אָטעם און מיט די לעצטע כוחות האָט ער ארויסגעשטאַמלט:

— פּראָסטיטע ! זייט מיר מוחל ! איך האָב נים געוואוסט, ווער איר זייט ! . . .

— איר האָט נים געוואוסט ווער איך בין, — שריי איך אויס, — און אז מען ווייסט נים ווער דער מענש איז דאַרף מען זיך אזוי ברוטאַל ארויפוואַרפן, ווי א ווילדע חיה, צו אלעמען דאַרף מען זיין מענש־לאַך : ניין, איך קאָן אייך נים מוחל זיין.

— זייט אים מוחל ! — האָט אָנגע־הויבן בעטן דער אַרכיעריי, — גאָט אליין איז אויך מוחל די זינדיקע. זייט אים מוחל — נאָר צוליב אייך, אייער הייליקייט.

— האָב איך זיך אָפּגערופן, — וועל איך עס טאָן, אָבער מיט דעם תנאי : אז ער זאָל בעטן ביי מיר אנטשולדיקונג אין קע־גנוואַרט פון גאַנצן פּערסאָנאַל באַאַמטע, וועלכע האָבן צוגעזען מיין באַליידיקונג.

דער אַרכיעריי האָט מיר געגעבן גע־רעכט; און ער, דער סעקרעטאַר, בכבודו ובעצמו האָט דאָס נעבאָך געמוזט טאָן מיט א טיפן ווייטאָג אין האַרצן.

דער אַרכיעריי האָט געגעבן א פּריקאַז דעם סעקרעטאַר : אז ער זאָל באַלד ארויס־רופן טעלעגראַפיש דעם גלח איוואַן באַר־דוהאַ. מאָרגן פרי, 10 אזייגער מוז ער אומ־באַדינגט זיך מעלדן צום אַרכיעריי אין קאַנצעלאַריע.

(ווייטערעס קומט)